

MAŁGORZATA C WALINA

*Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
w Warszawie*

MEDIACJA W PERCEPCJI NIELETNICH WYCHOWANKÓW ZAKŁADÓW POPRAWCZYCH – DONIESIENIA Z BADAŃ WŁASNYCH

ABSTRACT. Cwalina Małgorzata, *Mediacja w percepcji nieletnich wychowanków zakładów poprawczych – doniesienia z badań własnych* [The perception of mediation amongst juveniles in reformatories]. Studia Edukacyjne nr 26, 2013, Poznań 2013, pp. 171-183. Adam Mickiewicz University Press. ISBN 978-83-232-2658-1. ISSN 1233-6688

The article presents mediation proceedings applied in juvenile court cases in Poland. It is based on my master's thesis entitled: *Mediation as a method of protection of juveniles against stigmatization*. The article is divided into two sections. The first one depicts the fundamental assumptions of mediation process, the second contains a description and analysis of my own research carried out among young people from half-open penitentiaries in the region of Mazovia.

Key words: mediation, juvenile, restorative justice

Wprowadzenie

Idea mediacji stanowi przejaw rozwoju i unowocześnienia procesu karnego. Powstała z potrzeby praktyki, rekompensaty za poniesione straty i doznane krzywdy. Jest rezultatem nowego sposobu patrzenia na filozofię karania. Daje stronom możliwość większej autonomii w zakresie rozporządzania swoimi prawami. Głównymi aspektami procesu stają się restytucja, będąca przejawem zażegnania konfliktu między sprawcą a ofiarą, oraz dopuszczalność pertraktacji stron. W polskim prawie sądowym instytucja mediacji wykorzystywana jest w szerokim spektrum spraw i obejmuje swym zasięgiem zarówno postępowania dotyczące nieletnich, jak i karne, sądowo-administracyjne czy cywilne.

Mediacja w sprawach nieletnich – konstrukt teoretyczny

W postępowaniu mediacyjnym w sprawach nieletnich realizacji wymagają dwa cele: bliższy, to jest rozwiązanie konfliktu i doprowadzenie do ugody w kwestii zrekompensowania niekwestionowanych krzywd i szkód powstałych w związku z popełnieniem przez nieletniego czynu zabronionego i dalekosiężny – wychowanie nieletniego w duchu poszanowania prawa i nauka odpowiedzialności za swoje czyny¹.

Funkcje mediacji w sprawach nieletnich koncentrują się przede wszystkim na oddziaływaniu wychowawczym na nieletniego – przekonanie go do zmiany postawy i sposobu zachowania. Sprzyja temu oparcie udziału w postępowaniu mediacyjnym na pełnej dobrowolności (zgodnie z obowiązującymi normami opracowanymi przez Radę Europy). Już na wstępie nieletni jest zobowiązany do podjęcia decyzji, czy weźmie na siebie ciężar odpowiedzialności za popełniony czyn i będzie dążył do zniwelowania jego negatywnych skutków, czy będzie biernie oczekiwał na decyzję sądu w kwestii ewentualnego zastosowania środków wychowawczych lub poprawczych².

W polskim prawie najważniejszymi dokumentami regulującymi zagadnienia mediacji w sprawach nieletnich są:

- Ustawa z 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich wraz ze zmianami zawartymi w nowelizacji z 15.09.2000 r. (dalej także u.p.n.);

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 18 maja 2001 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach nieletnich (dalej także rozporządzenie);

- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 14 sierpnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich;

- Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 grudnia 2002 r. w sprawie wynagrodzeń kuratorów zawodowych i aplikantów kuratorskich.

Zgodnie z art. 3a u.p.n., o skierowanie sprawy do postępowania mediacyjnego może wnioskować zarówno nieletni, jak i pokrzywdzony. Decyzję o przekazaniu sprawy nieletniego do instytucji lub osoby godnej zaufania, za zgodą wszystkich uczestników, podejmuje sąd rodzinny. Mediacja może być prowadzona na każdym etapie procesu sądowego. Jej pozytywny wynik w chwili wszczęcia postępowania może stanowić o nie-

¹ V. Konarska-Wrzosek, *Postępowanie mediacyjne w sprawach nieletnich*, Przegląd Sądowy, 2000, 4, s. 62.

² Tamże; R. Morek, *Mediacja w kodeksie postępowania cywilnego – uwagi porównawcze na tle przepisów o mediacji w postępowaniach: karnym, w sprawach nieletnich oraz przed sądami administracyjnymi*, Monitor Prawniczy – dodatek, 2006, 20, s. 1.

celowości stosowania środków wychowawczych lub poprawczych. W toku działania sąd może zastosować środek wychowawczy w postaci zobowiązania nieletniego do określonych czynności, przede wszystkim do naprawienia wyrządzonej szkody i przeproszenia pokrzywdzonego. W postępowaniu wykonawczym rezultat mediacji może być przesłanką do zmiany bądź uchYLENIA wykonywanego środka wychowawczego. Dopuszczalne jest również skierowanie sprawy do mediacji w okresie próby przy warunkowym zwolnieniu z zakładu lub umieszczeniu poza nim³.

Dobór spraw kwalifikujących się do postępowania mediacyjnego reguluje §2 rozporządzenia, stanowiący, iż do mediacji kierowane są w szczególności sprawy, których istotne okoliczności nie budzą wątpliwości. Weryfikacja faktów sprawy jest zadaniem sędziego rodzinnego, w żadnym wypadku ich rozstrzyganie nie leży w kompetencjach mediatora. Okoliczności pozwalają na skierowanie sprawy do mediacji, kiedy nieletni nie przeczy dopuszczenia się określonego czynu (nie chodzi tu o konieczność przyznania się do winy) oraz gdy strony zgadzają się odnośnie zaistniałego zajścia – może występować rozbieżność co do przebiegu zdarzeń.

Mediacja nie może być przeprowadzona w przypadku, gdy nieletni całkowicie zaprzecza, iż dopuścił się zarzucanego czynu, gdy wymaga opieki specjalnej z uwagi na stan jego psychiki (choroba, upośledzenie wykluczające możliwość zrozumienia dokonanej krzywdy), gdy sprawy wiążą się z przestępczością zorganizowaną lub gdy sprawa ma charakter wielowątkowy, to jest występuje w niej wielu sprawców i/lub pokrzywdzonych⁴.

Stworzenie możliwości kierowania spraw nieletnich do postępowania mediacyjnego daje szansę szerokiego, pozasądowego oddziaływania wychowawczego na nieletnich. Prawidłowo przeprowadzona mediacja dostarcza korzyści nie tylko sprawcy, jako stronie konfliktu, ale także pokrzywdzonemu, społeczeństwu oraz wymiarowi sprawiedliwości.

Pokrzywdzony zostaje „uprzedmiotowiony”, staje się partnerem rozmowy, na przebieg której ma wpływ. Przestaje być anonimowy, czuje, że jego krzywda nie jest obojętna, jednocześnie poznaje sprawcę oraz motyw jego działania. Ma szansę uzyskania odpowiedzi na szereg nurtujących pytań, między innymi dlaczego stał się ofiarą, jakie pobudki kierowały sprawcą. Może również odreagować emocje wywołane czynem, uświadomić sprawcy szkody i rozmiary strat, jakie poniósł w wyniku

³ A. Nowak, *Mediacja w postępowaniu z nieletnimi*, Chowanna, 2006, 2, s. 116-125.

⁴ W. Klaus, *Sprawiedliwość naprawcza dla nieletnich w Polsce*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza: idea, teoria i praktyka*, red. M. Piatek, M. Fajsta, Warszawa 2005; K. Antolak, *Prawne regulacje dotyczące mediacji i mediatorów w sprawach nieletnich w Polsce*, Mediator, 2008, 45, s. 38.

traumatycznego doświadczenia. Jest to szansa zracjonalizowania strachu, pozbycia się obaw i lęku przed przestępcą w przyszłości, odzyskania komfortu psychicznego. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt możliwości współdecydowania o formie satysfakcjonującego materialnego i moralnego zadośćuczynienia.

Sprawca czynu zabronionego w postępowaniu mediacyjnym również odnosi korzyści. Mimo iż często początkowe wyrażenie zgody na przystąpienie do mediacji jest wynikiem wyrachowania, aby osiągnąć niższy wyrok lub całkowicie uniknąć kary, w jej trakcie większość sprawców zmienia swój stosunek do pokrzywdzonego. Podczas konfrontacji sprawca ma możliwość poznania rzeczywistej osoby, która wskutek jego działań doznała szkody i cierpienia. Mediacja stwarza nieletniemu sposobność wyjaśnienia swojego zachowania, przedstawienia motywów działania, jak również wyrażenia gotowości zadośćuczynienia. Bezpośrednie spotkanie umożliwia nieletniemu pełniejsze zrozumienie konsekwencji swego czynu oraz podkreśla konieczność wzięcia za to odpowiedzialności. Dzięki mediacji sprawca ma możliwość uniknięcia naznaczenia społecznego, powrotu do normalnego życia.

Dla społeczności lokalnej największą korzyść stanowi wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego, którego fundament stanowi aktywność i odpowiedzialność za wspólne dobro. Mediacja pozwala na przywrócenie, zburzonego czynem zabronionym, zaufania w stosunkach międzyludzkich. Umożliwia wzrost poczucia bezpieczeństwa oraz readaptację nieletniego do społeczeństwa, dzięki szansie na efektywniejszą resocjalizację sprawców, a co za tym idzie – ograniczenie liczby recydywistów. Przyczynia się także do zaangażowania ludzi w działania profilaktyczne – stwarza szansę na zniwelowanie konfliktu pomiędzy sprawcą i pokrzywdzonym, co w rezultacie prowadzi do wygaszenia konfliktów społecznych.

Postępowanie mediacyjne pozwala również na odnalezienie pragmatycznych korzyści dla wymiaru sprawiedliwości, albowiem mediacja prowadzi do odciążenia systemu, zaoszczędzenia środków publicznych, zmniejszenia liczby spraw wnoszonych do wydziałów cywilnych o odszkodowania za szkody wyrządzone przestępstwem.

Pozwala, w niektórych przypadkach, na rezygnację z tradycyjnych sposobów reakcji prawno-karnej, a w szczególności z kary pozbawienia wolności, co z jednej strony może zmniejszyć koszty, z drugiej – może doprowadzić do ograniczenia przestępczości, co sprzyja wzrostowi zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości⁵.

⁵ A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*, Warszawa 2004, s. 18.

Mediacja w percepcji nieletnich – analiza badań własnych

W licznych opracowaniach można spotkać się z opiniami, iż instytucja mediacji stanowi alternatywę dla wymiaru sprawiedliwości. Częstość w taki właśnie sposób postrzegana jest przede wszystkim mediacja prowadzona z nieletnim sprawcą czynu karalnego, gdyż może stwarzać realną możliwość uniknięcia przez młodocianego dostania się w tryb maszyny instytucji prawnych.

Kiedy powstał projekt pracy badawczej, zaplanowano przeprowadzenie badań wśród grupy mediatorów⁶ zajmujących się na co dzień mediacją w sprawach nieletnich oraz wśród wychowanków zakładów poprawczych uczestniczących i nieuczestniczących w mediacji. W rezultacie projekt uległ modyfikacji, a badania zostały przeprowadzone w grudniu 2010 roku tylko wśród wychowanków dwóch mazowieckich zakładów poprawczych o charakterze półotwartym. Badaniami objęto sześćdziesięcioosobową grupę, w tym trzydzieści dziewcząt i trzydziestu chłopców. Celem było przedstawienie instytucji mediacji widzianej oczami nieletnich oraz próba określenia skuteczności mediacji jako metody ochrony nieletnich przed naznaczeniem społecznym. Fundament realizacji wymienionych założeń stanowiły odpowiedzi udzielone przez respondentów na pytania zamieszczone w przygotowanym, autorskim kwestionariuszu. Badania miały charakter anonimowy. Odbyły się w placówkach w trakcie trwania zajęć, w obecności wychowawców.

Analiza danych wskazuje, że struktura wiekowa osób uczestniczących w badaniu jest dość zróżnicowana. Wśród ogółu respondentów najmłodszy wychowanek ma zaledwie czternaście lat. Górna granica wieku, obejmująca 10% dziewcząt i 20% chłopców, to dziewiętnaście lat. Zdecydowana większość ankietowanych to osoby siedemnastoletnie (tab. 1).

Niezależnie od wieku, ale w ścisłej korelacji z dokonanym czynem sąd rodzinny może stosować wobec nieletnich szereg środków wychowawczych, które mogą być orzekane zarówno wobec nieletnich przejawiających cechy demoralizacji, jak i tych, którzy popełnili czyn karalny. Jak wynika z analizy ankiet, prawie wobec wszystkich – z wyjątkiem jednej wychowanki – sąd rodzinny stosował różne metody wychowawcze. Respondenci dokonali wielokrotnych wskazań poszczególnych środków (tab. 2).

⁶ Mediatorzy okazali się osobami niezwykle zajętymi. Na przestrzeni kilkunastu tygodni spośród sześćdziesięciu osób – zarówno członków ośrodków, stowarzyszeń mediacyjnych, jak i działających samodzielnie – jedynie jedna udzieliła pisemnej odpowiedzi na pięć pytań dostarczonych drogą elektroniczną. Zaistniały fakt wydaje się dość ciekawy i nietypowy, gdyż zdecydowana większość instytucji zajmujących się mediacją zawiera w swoich statusach informacje o propagowaniu szeroko rozumianej idei mediacji w społeczeństwie polskim i na forum międzynarodowym oraz o wszechstronnej edukacji w zakresie sprawiedliwości naprawczej i mediacji.

Tabela 1

Struktura wiekowa respondentów

Wiek respondentów (lata)	Dziewczęta		Chłopcy	
	N	%	N	%
14	–	–	1	3
15	4	13	2	7
16	4	13	6	20
17	14	47	10	33
18	5	17	5	17
19	3	10	6	20
Ogółem	30	100	30	100

Tabela 2

Środki wychowawcze stosowane przez sąd rodzinny wobec nieletnich

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	%	%
Nadzór kuratora	67	60
Nadzór odpowiedzialny rodziców	10	27
Prace społeczne	10	7
Skierowanie do ośrodka wychowawczego	77	80
Upomnienie	60	37
Zobowiązanie	20	20
Nigdy wcześniej sąd nie stosował wobec mnie środków wychowawczych	7	–

Aby ukazać instytucję mediacji w opinii nieletnich, istotne znaczenie miały odpowiedzi na pytanie związane ze zdefiniowaniem pojęcia mediacji. Zdecydowana większość respondentów, to jest 57% dziewcząt i 73% chłopców, wyjaśnia je jako sposób rozwiązywania konfliktów i sporów. Zdaniem połowy nieletnich, określenie to należy rozumieć jako sposób prowadzenia publicznej dyskusji (tab. 3).

Tabela 3

Znajomość pojęcia mediacji

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta		Chłopcy	
	N	%	N	%
Sposób prowadzenia publicznej dyskusji	10	33	5	17
Instytucja prawna	1	3	–	–
Sposób rozwiązywania konfliktów, sporów	17	57	22	73
Terapia	2	7	–	–
Nie wiem	–	–	3	10
Ogółem	30	100	30	100

Bardzo interesujące są wyniki dotyczące uczestnictwa nieletnich w procesie mediacji. Jedno z pytań zamieszczonych w kwestionariuszu miało na celu poznanie faktycznej liczby osób, które uczestniczyły i nie uczestniczyły w procesie mediacyjnym. Wśród dziewcząt w mediacji brało udział 27%, natomiast 73% nigdy nie miało styczności z tą instytucją. Spośród chłopców wobec 23% miała miejsce decyzja o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego, 77% nie otrzymało takiej możliwości (tab. 4).

Tabela 4
Udział wychowanków zakładów poprawczych w mediacji

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta		Chłopcy	
	N	%	N	%
Tak	8	27	7	23
Nie	22	73	23	77
Ogółem	30	100	30	100

Sam fakt liczby osób biorących udział w postępowaniu mediacji nie może stanowić podstaw do wydawania opinii. Dlatego, w kwestionariuszu stworzono swoisty blok zagadnień skierowanych wyłącznie do osób uczestniczących w mediacji. Respondentów poproszono między innymi o podanie charakteru i okoliczności czynu, którego dotyczyło postępowanie, jak również motywacji, dzięki której zdecydowali się przystąpić do mediacji oraz o dokonanie oceny przebiegu i rezultatu prowadzonego postępowania.

Wśród przesłanek decydujących o skierowaniu poszczególnych spraw nieletnich do postępowania mediacyjnego (tab. 5), zdecydowana większość respondentów – 4 dziewczyny, 3 chłopców – wymieniała niską szkodliwość dokonanego czynu. Ważnym czynnikiem, zdaniem młodzieży, okazała się także motywacja zarówno ich samych jako sprawców.

Tabela 5
Czynniki decydujące o skierowaniu spraw nieletnich do mediacji

Udzielone odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	N	N
Niska szkodliwość czynu	4	3
Moje chęci	2	–
Chęci osoby pokrzywdzonej	–	2
Chęć uniknięcia sporu	2	1
Siostra powiedziała, że to pomoże	–	1
Liczba osób uczestniczących w mediacji	8	7

Przy ocenie społecznej szkodliwości czynu, w której znaczna liczba respondentów dostrzegła główny czynnik decydujący o skierowaniu ich sprawy do mediacji, w myśl artykułu 115 §2 Kodeksu Karnego sąd winien wziąć pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru i motywację sprawcy. W związku z powyższym, aby doprecyzować kategorie tak rozumianych czynów, nieletni zostali poproszeni o podanie konkretnych spraw, których dotyczyło prowadzone z ich udziałem postępowanie mediacyjne (tab. 6).

Tabela 6

Czyny zabronione dokonane przez nieletnich kierowane do mediacji

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	N	N
Rozbój	5	–
Pobicie	2	4
Kradzież	1	3
Liczba osób uczestniczących w mediacji	8	7

Większość dziewcząt uczestniczyła w mediacji dotyczącej czynu zabronionego określonego w artykule 280 k.k. jako rozbój. Postępowanie mediacyjne z udziałem 2 dziewcząt i 4 chłopców prowadzone było w sprawie czynu kwalifikowanego w myśl art. 158.k.k. – pobicie. Wobec 1 dziewczyny i 3 chłopców do mediacji zostało skierowane wykroczenie kradzieży, ujęte w art. 278 k.k.

Rodzaj i charakter dokonanego czynu jest tylko jednym z elementów decydujących o przeznaczeniu sprawy nieletniego do mediacji. Znacznie ważniejszą rolę odgrywa chęć i motywacja uczestnictwa w tym postępowaniu. W związku z powyższym, zapytano respondentów o pobudki, jakie kierowały nimi w chwili podejmowania decyzji o udziale w mediacji (tab. 7).

Tabela 7

Motywy nieletnich decydujące o udziale w mediacji

Udzielone odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	N	N
Szansa	5	–
Mniejszy wyrok	1	5
Przymus	2	2
Liczba osób uczestniczących w mediacji	8	7

Z szeregu odpowiedzi wśród dziewcząt najczęściej pojawiały się opinie o szansie, jaką według nich stwarzała mediacja. Zdumiewająca i niezgodna z główną zasadą mediacji, jaką jest dobrowolność, jest opinia 4 osób, które fundamentem swojej decyzji uczynili przymus i presję wywieraną przez rodzinę i otoczenie.

Bardziej istotne dla nieletnich od powodu przystąpienia do mediacji jest sposób jej prowadzenia, satysfakcja z jej rezultatów oraz jej następstwa. Opinie na temat wyniku mediacji są bardzo zbliżone wśród wychowanków obu placówek (tab. 8).

Tabela 8

Satysfakcja z wyniku postępowania mediacyjnego

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	N	N
Tak	4	3
Nie	4	4
Liczba osób uczestniczących w mediacji	8	7

Połowa dziewcząt jest zadowolonych z wyniku mediacji, a wśród uzasadnień takiej odpowiedzi pojawiały się między innymi: „*dużo sobie wyjaśniliśmy*”, „*nie męczę się już*” oraz „*sąd inaczej na to patrzył*”. Satysfakcja z rezultatu mediacji wśród chłopców argumentowana jest jako „*osiągnięcie postawionych założeń*” oraz „*dało mi to tyle, że mam mniejszy wyrok*”. O niezadowoleniu z wyniku postępowania przekonują zdania, iż mediacja „*nic nie dała*”, była „*stratą czasu*”, w żaden sposób nie wpłynęła na ich obecną sytuację „*sąd nie brał tego pod uwagę*”, „*jestem w poprawczaku, a i bez tego bym była*”.

Aby uzyskać rzetelny obraz postępowania mediacyjnego z udziałem nieletnich wychowanków zakładów poprawczych, poproszono ich o dokonanie oceny przebiegu i sposobu prowadzenia mediacji (tab. 9).

Tabela 9

Ocena prowadzonej mediacji

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta	Chłopcy
	N	N
Pozytywnie	4	1
Obojętnie	3	4
Negatywnie	1	2
Liczba osób uczestniczących w mediacji	8	7

Wyniki badań w zakładzie poprawczym dla dziewcząt pokazują, iż połowa badanych pozytywnie ocenia prowadzoną z ich udziałem mediację. W uzasadnieniu zwracają uwagę na lepsze samopoczucie po rozmowie.

wie z osobą pokrzywdzoną „*lepiej się czuję, jak sobie z tamtą wszystko wyjaśniłam*”, podejście mediatora zarówno do sprawcy, jak i ofiary „*kobietka była w porządku i sprawiedliwa*” oraz zażegnanie zaistniałego konfliktu „*nie kłóćmy się już*”.

Inaczej prezentują się wyniki badań w zakładzie poprawczym dla chłopców, wśród których jedynie jedna osoba ocenia prowadzoną mediację pozytywnie, uzasadniając to wyjaśnieniem zaistniałego konfliktu „*wyjaśniła się cała moja sprawa*” oraz prawdopodobną przychylnością sądu przy orzekaniu kary „*sąd patrzył lepiej i dał mniejszy wyrok*”. Ponad połowa chłopców krytycznie postrzega przebieg tego procesu, argumentując to głównie brakiem zysków „*nic mi to nie dało*” i „*stratą czasu*”. Dla pozostałych mediacja nie wniosła żadnych znaczących zmian „*i tak jestem w poprawczaku, ale nie mam już długów*”, „*to mi nic nie dało*”.

Inny rodzaj pytań skierowano do osób, które nigdy nie uczestniczyły w postępowaniu mediacyjnym. Poruszane zagadnienia były pewnego rodzaju symulacją, pozwalającą poznać wyobrażenie nieletnich na temat spraw kierowanych do mediacji, przebiegu jej procesu oraz zmian, jakie mogłaby spowodować.

Literatura przedmiotu podaje, iż kwalifikacja prawna czynu zarzucanego oskarżonemu nie ma w zasadzie żadnego ograniczenia co do kwalifikacji prawnej czynu. Praktyka natomiast pokazała, że najlepsze efekty mediacyjne występują między innymi w sprawach, jak: bójki, pobicia, uszkodzenie ciała, groźby karalne, zmuszanie do określonego zachowania się, przestępstwa przeciwko mieniu⁷. W związku z powyższym zapytano respondentów o przyczyny nie skierowania ich spraw do mediacji (tab. 10).

Tabela 10

Przyczyny nie kierowania spraw nieletnich do mediacji

Udzielone odpowiedzi	Dziewczeta	Chłopcy
	N	N
Brak informacji o możliwości skorzystania z mediacji	6	4
Dokonanie zbyt wielu złych rzeczy	8	3
Brak możliwości porozumienia z pokrzywdzonym	1	2
Nie miałoby to wpływu na decyzję sądu	2	–
Nie wiem	5	14
Liczba osób nie uczestniczących w mediacji	22	23

⁷ A. Rękas, *Mediacja w polskim prawie karnym*.

Zdecydowana większość chłopców i 5 dziewcząt nie zna powodów nieskierowania ich sprawy do mediacji. 10 osób spośród wszystkich badanych nie miało informacji o możliwościach skorzystania z udziału w postępowaniu mediacyjnym.

W dalszej części kwestionariusza odnoszono się już bardziej do wspomnianych spekulacji aniżeli do faktów. Pierwszy element teoretyzowania dotyczył decyzji o udziale w mediacji w chwili stworzenia takiej możliwości (tab. 11).

Tabela 11

Czy gdyby istniała możliwość, podjęłabyś/podjąłbyś decyzję o udziale w mediacji?

Kategoria odpowiedzi	Dziewczeta	Chłopcy
	N	N
Tak	5	3
Nie	17	20
Liczba osób nie uczestniczących w mediacji	22	23

Zaskakujące jest, iż zdecydowana większość respondentów nie zdecydowałaby się na udział w mediacji. Podjęcie takiej decyzji przez młodzież uzasadniane jest między innymi: brakiem wiedzy na temat mediacji „*nie wiem, po co ta cała mediacja*”, „*nie znam się na tym i pewnie nic dobrego by z tego nie wyszło*”, niechęcią do pokrzywdzonego „*chcę widzieć się z pokrzywdzonym*”, „*po co gadać z konfidentem*”, „*nie mam nic tamtemu do powiedzenia*”, „*to głupie gadać z pokrzywdzonym*”, jak również niedostrzeganiem zaistnienia jakichkolwiek zmian „*to nic nie da i nie lubię jak ktoś mi pomaga*”, „*jestem w poprawczaku i to by nic nie zmieniło*”.

Niezwykle subiektywne i niepodlegające standaryzacji były reakcje na pytanie: Co mediacja mogłaby zmienić w Twojej sprawie? Odpowiedzi dziewcząt brzmiały następująco: „*sąd by inaczej mnie traktował*”, „*wyrok byłby łagodniejszy i szybciej bym wyszła*”, „*nie miałabym tylu problemów*”, „*dostałabym drugą szansę i zmieniłabym się*”, „*inaczej by to wszystko wyglądało*”. Odpowiedzi chłopców: „*miałbym mniejszy wyrok*”, „*nie byłoby mnie tu*”, „*długość kary byłaby zupełnie inna*”. Ostatnie pytanie występujące w symulacji służyło poznaniu mrzonek respondentów odnośnie wyniku postępowania. 5 osób – 3 dziewczyny i 2 chłopców – za najkorzystniejszy wyrok uznało uniewinnienie, dla 1 dziewczyny byłby to inny, łagodniejszy wyrok, a dla 2 pozostałych osób byłoby to uzyskanie porozumienia z pokrzywdzonym.

Jak zauważa A. Gaberle⁸, sąd nie jest odpowiednim miejscem do podejmowania działań wychowawczych, albowiem na sali rozpraw nie da

⁸ A. Gaberle, *Alternatywne środki stosowane wobec nieletnich*, Mediator, 2002, 20, s. 8.

się uniknąć atmosfery oficjalności, która utrudnia nawiązanie kontaktu z nieletnim, traktując go przede wszystkim jako przedmiot czynności wychowawczych. W związku z powyższym, w badaniu poproszono respondentów o wyrażenie opinii na temat korzyści płynących z tradycyjnego i mediacyjnego postępowania prowadzonego wobec nieletniego sprawcy czynu karalnego (tab. 12).

Tabela 12

Opinia nieletnich o korzyściach wynikających z udziału w postępowaniu sądowym i mediacyjnym

Kategoria odpowiedzi	Dziewczęta		Chłopcy	
	N	%	N	%
Udział w mediacji	13	43	12	40
Udział w postępowaniu sądowym	17	57	18	60
Ogółem	30	100	30	100

Z przedstawionych danych wynika, że udział w postępowaniu sądowym, zdaniem respondentów, jest korzystniejszy dla nieletnich. Uzasadnienia takiego wyboru są różne. Zdaniem dziewcząt, sądy działają szybciej i rzetelniej: „w sądzie jest chyba sprawiedliwiej”, „w sądzie jest szybciej i lepiej”, „dostajesz karę od sądu za to, co zrobiłeś” inne argumenty dotyczą kontaktu z ofiarą: „nie trzeba się widzieć z pokrzywdzonym”, „bo nie trzeba się nikomu z niczego tłumaczyć i spotykać się z pokrzywdzonym”. Pojawiły się również odwołania do braku wiedzy na temat mediacji: „moim zdaniem mediacja nie działa, więc w sądzie lepiej”, „każdy wie, o co w sądzie chodzi, a w mediacji to nie bardzo”. Argumentem przeważającym w opinii chłopców jest powszechna znajomość procedur sądowych: „w sądzie jest normalnie”, „każdy wie, co się dzieje w sądzie”, „sąd wydaje wyrok i koniec”, „adwokat, sędzia, ja i wyrok”, aczkolwiek wśród uzasadnień pojawiły się także te dotyczące spotkania z ofiarą „nie trzeba gadać z pokrzywdzonym”, „nie musisz patrzeć na konfidenta”, „nie musisz się z nikim dogadywać”, jak również nieznanostki mediacji: „mediacja nie działa, sąd na nią i tak nie patrzy”, „mediacja to strata czasu, tylko siedzisz i tłumaczysz”.

Korzyści udziału nieletniego w postępowaniu mediacyjnym dostrzega 43% dziewcząt. Argumentami przemawiającymi, ich zdaniem, za tą instytucją jest: możliwość dojścia do porozumienia zarówno z ofiarą, jak i z najbliższym otoczeniem „można pogodzić się z bliskimi osobami, które się pokrzywdziło”, „można się dogadać”, „można wszystko wytłumaczyć i jakoś ogarnąć bez sądu”, „inaczej ludzie patrzą”, możliwość uniknięcia rozpraw sądowych „nie trzeba jeździć na rozprawy i można być wtedy na wolności”, „nie trzeba w kółko jeździć do sądu”, jak również możliwość uzyskania łagodniejszego orzeczenia „sąd patrzy lepiej”, „to może dać

mniej wyrok". Zdaniem chłopców, najważniejsze w mediacji jest uniknięcie kary „można uchronić się od wyroku”, „szybko można się dogadać i nie ma się sprawy sądzie”, „nie idzie się siedzieć”, „po rozmowie jest się wolnym”.

Zakończenie

Mediacja z udziałem nieletnich sprawców czynów karalnych teoretycznie jest fenomenalnym rozwiązaniem zarówno dla wymiaru sprawiedliwości, dla ofiar, jak i dla nieletnich. Jednakże, w świetle prezentowanych badań pojawia się ogromna dysproporcja między teorią i praktyką. Należy także zwrócić uwagę, że zdania na temat motywów przystąpienia do mediacji oraz sposobów jej prowadzenia nie są ani jednoznaczne, ani w pełni koherentne, chociażby z podstawowymi założeniami koncepcji sprawiedliwości naprawczej. Zatem, można stwierdzić, iż świadomość młodych ludzi o idei przyświecającej mediacji znajduje się pod dużym znakiem zapytania. W związku z powyższym, wątpliwa staje się rola mediacji jako alternatywy dla wymiaru sprawiedliwości w postępowaniach z udziałem nieletnich.

BIBLIOGRAFIA

- Antolak K., *Prawne regulacje dotyczące mediacji i mediatorów w sprawach nieletnich w Polsce*, Mediator, 2008, 45.
- Gaberle A., *Alternatywne środki stosowane wobec nieletnich*, Mediator, 2002, 20.
- Klaus W., *Sprawiedliwość naprawcza dla nieletnich w Polsce*, [w:] *Sprawiedliwość naprawcza: idea, teoria i praktyka*, red. M. Płatek, M. Fajsta, Wydawnictwo Liber, Warszawa 2005.
- Konarska-Wrzošek V., *Postępowanie mediacyjne w sprawach nieletnich*, Przegląd Sądowy, 2000, 4.
- Morek R., *Mediacja w kodeksie postępowania cywilnego – uwagi porównawcze na tle przepisów o mediacji w postępowaniach: karnym, w sprawach nieletnich oraz przed sądami administracyjnymi*, Monitor Prawniczy – dodatek, 2006, 20.
- Nowak A., *Mediacja w postępowaniu z nieletnimi*, Chowanna, 2006, 2.
- Rękas A., *Mediacja w polskim prawie karnym*, Oficyna Wydawnicza MS, Warszawa 2004.

